

En het werd nazomer JAN DECLEIR speelt met KOEN DE SUTTER 'Onder het melkwoud'

'Ken je Toet?' vraagt Jan Declair. 'Toet – hij is al dood – was de bijnaam van George Smits. Hij was ooit gitarist en mondharmonicaspeler bij Ferre Grignard, maar hij was ook avant-gardecomponist – een geluidsperformer eigenlijk. Hij bouwde instrumenten met piepschuim als klankbord. Ons instrumentarium is op zijn werk geïnspireerd.' Op het speelveld van Theater Zuidpool laat Koen De Sutter chromostalen kogeltjes in een piepschuimen koelbox heen en weer rollen: het onmiskenbare geluid van de zee in de verte. Ere zij Toet.

De zee is het eeuwige achtergrondgeluid van 'Under Milk Wood', het zinnelijke stemmenspel van de Welshe bard Dylan Thomas dat beide acteurs op dit ogenblik aan het repeteren zijn. Hugo Claus, die rond deze tijd al twee jaar heen is, heeft de tekst in de jaren vijftig wel lustig vertaald. Over hem zullen we het vandaag ook nog hebben.

'Ik had 'Onder het melkwoud' al in 1997 geregisseerd,' zegt Koen De Sutter, 'hier in het Zuidpooltheater. Toen het Zeeland Nazomerfestival me vorig jaar vroeg om dat nog eens over te doen, wilde ik niet zomaar een remake maken. Een volledig dorp – er zijn vierenzestig personages – wilde ik niet ten tonele voeren, en ik wilde de klus ook niet klaren met zes of acht acteurs. Een cd'tje van 'Derek & Clive', een comedyprogramma van de BBC uit de jaren zeventig met Dudley Moore en Peter Cook, bracht mij op een idee. Twee gasten die gewoon loos gaan: dat wilde ik ook eens proberen, maar dan met een klassieke toneeltekst. Ik moest meteen aan Jan denken als mijn compagnon. Zoals je weet is Jan een acteur die goed met het woord overweg kan, en ook veel van het woord houdt (lacht).' **HUMO Verbazend dat zoiets opvalt bij een acteur, hè?**

Koen De Sutter «Niet al te goed met het woord overweg kunnen is de jongste jaren een euvel in het theater. Nu, een studie heeft al een hele tijd geleden uitgewezen dat tachtig percent van wat een publiek van een theatervoorstelling opvangt puur visueel is. Je kunt dus een vraagteken plaatsen bij de impact van tekst in het theater, en bij toneelliteratuur in het algemeen.»

HUMO Ik neem aan, Jan, dat je met het klimmen der jaren steeds kieskeuriger bent geworden. Was je meteen te vinden voor het voorstel van Koen?

Jan Declair «Ja. Onze voorstelling in Zeeland moest zogeheten locatietheater worden. Toen heb ik me even afgevraagd: zou ik dit wel doen? Maar de fantastische vertaling van Hugo Claus haalde me over de streep.»

De Sutter «De toeschouwers vinden locatietheater anders wel een heel aparte beleving, heb ik de indruk: ze vinden het fantastisch dat het motregent en dat ze zich met een dekentje warm moeten zien te houden. En ze krijgen ook de indruk dat die twee acteurs een soort helden zijn, die met wapperende haren de elementen trotseren. Dat leidt natuurlijk van de tekst af, maar toch kon ik de zinnelijkheid van het geheel wel op prijs stellen.»

Declair «Soms trippelden er een paar ratjes voorbij – nu ja, ratjes: 't waren flinke exemplaren. Gek genoeg altijd op hetzelfde moment in de voorstelling. Ze liepen achter ons door, en aan de publieksreactie konden we horen dat ze er weer waren. Dan zwegen we even en lieten we ze rustig voorbijlopen. De schaduw van plots overzeilende meeuwen vond ik ook mooi.»

HUMO De Nederlandse creatie van 'Onder het melkwoud' in 1957, geregisseerd door Han Bentz van den Berg, was een historisch moment. Tien jaar later zou Bentz van den Berg één van de prominentste slachtoffers van Actie Tوماat worden, een protestactie van de aanstormende jonge garde die komaf

wilde maken met wat voorafging en ter illustratie tomaten gooide naar voorstellingen die haar niet zinde. Jan, jij was in die jaren ook al aan het toneel.

Declair «Ik ging niet helemaal akkoord met Actie Tوماat. Samen met zijn broers heb ik nog deel uitgemaakt van de bewakingsdienst van Hugo Claus. In die tijd ging 'Het leven en de werken van Leopold II' in Nederland in première, en Hugo vreesde het ergste. Wij moesten verhinderen dat er iets ge-gooid zou worden. Er is nooit iets ge-gooid, maar ik had toen al problemen met dat soort brutale acties. Ik wist wel dat er iets moest gebeuren in het theater, maar er moet altijd iets gebeuren. Ik heb toen ook gezien hoe de acteur Guus Oster in één week tijd grijs werd. Er zijn in die tijd karaktermoorden gepleegd op mensen die naar mijn smaak toch iets interessanter waren dan de daders.»

HUMO De vertaling van Hugo Claus werd in 1957 even luid geprezen als de voorstelling van 'Onder het melkwoud' zelf.

De Sutter «Ze is met veel vakmanschap gemaakt, maar belangrijker is de machtige adem die erin zit – het elan van de jonge, energieke, hemelbestormende Claus. Volgens mij moest je in de jaren vijftig onwaarschijnlijk veel branie hebben om je aan de vertaling van 'Under Milk Wood' te wagen.»

HUMO Heb je je ooit met Claus over 'Onder het melkwoud' onderhouden, Jan?

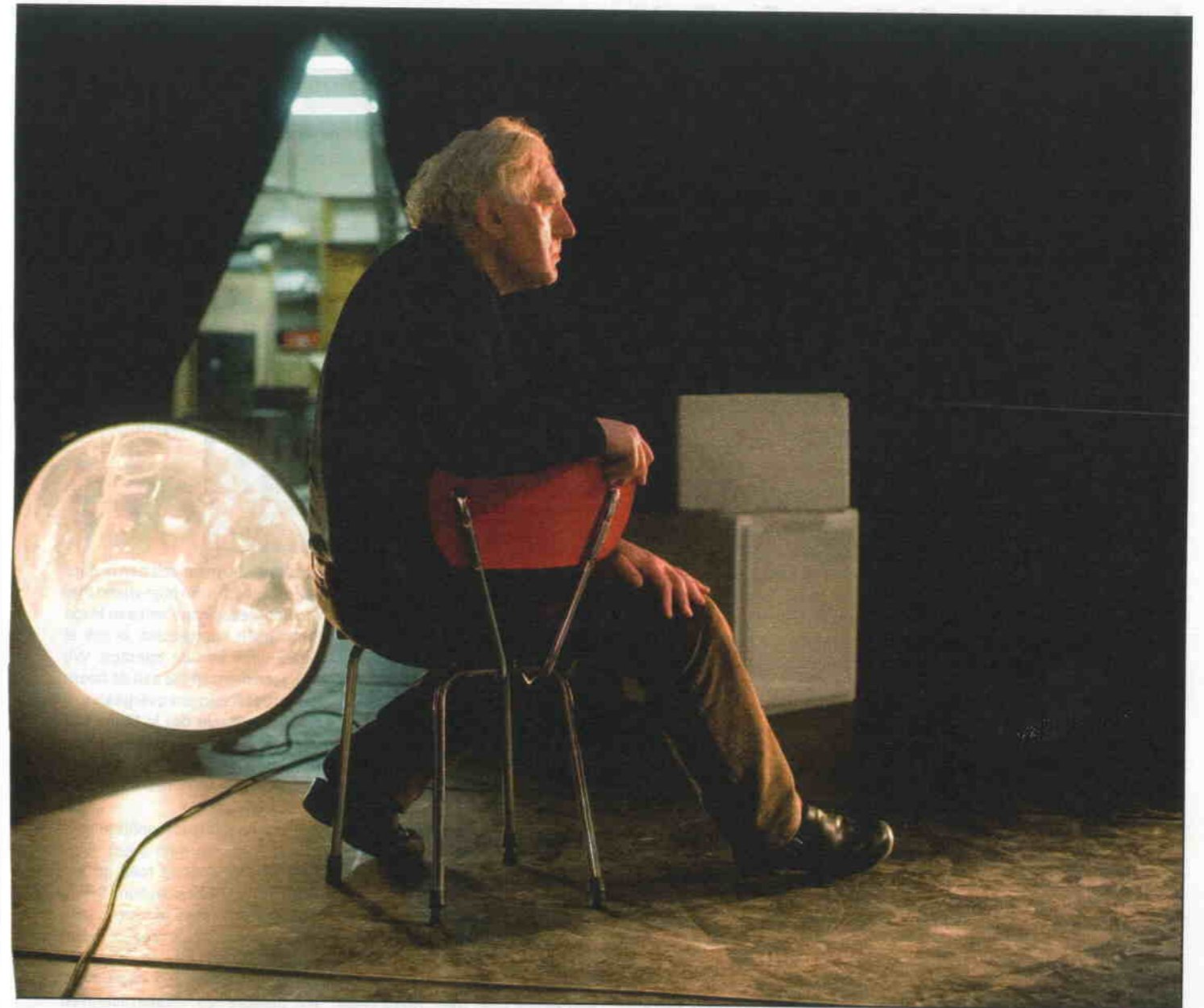
Declair «Eén keer – hij was al oud en ziek – waren we samen in antiquariaat Demian, hier in Antwerpen. Daar zag hij een exemplaar van 'Onder het melkwoud' liggen. Het lidwoord 'het' irriteerde hem: het had gewoon 'Onder melkwoud' moeten zijn, vond hij nu. 'Stordig, ik heb me er toen te makkelijk van afgemaakt.' Wat natuurlijk niet het geval was. Ik denk dat hij naar een compliment hengelde – dat gebeurde vaker.

»Ik weet dat hij het allesoverheersende imago van Dylan Thomas – de poëte maudit die zich doodzoop – haatte, omdat het zijn echte kwaliteit alleen maar overschaduwde. Hij haatte ook het boek van Thomas' weduwe waarin die juist dat imago in de verf zette en zelfs romantiseerde.»

HUMO Zie je deze voorstelling van 'Onder het melkwoud' ook als een hommage aan je vriend Claus?

Declair «'t Is niet de bedoeling, maar je mag het van mij denken.

»Misschien zou ik ooit nog wel iets van hem willen regisseren, al ben ik dan geen regisseur, maar nu nog niet. Mijn rouwproces is nog niet voltooid. Er overvalt me nog regelmatig een tristesse, want er zijn nogal wat dingen in mijn huis die me aan Hugo herinneren. 't Is een soort weemoed die nog moet

'Ik ben 64 en ik vind het geweldig'

slijten. Hij komt ook regelmatig in mijn dromen voor: soms aange-naam, soms niet. Maar die dromen zullen wellicht meer over mij dan over hem vertellen.»

HUMO Hoe belangrijk is Claus voor jou, Koen?

De Sutter «Ik vind het erg dat er op zijn sterfdag of op de dag van

zijn uitvaart geen dertigduizend man op straat is gekomen.»

HUMO De televisie heeft de uitvaartplechtigheid uitgezonden.

De Sutter «Jawel, maar een natie zou het moeten aanvoelen wanneer ze een wezenlijke stem kwijt is, een onontbeerlijke stem die zich náást de politiek en náást de macht moet

verheffen. En in ons land was Claus overduidelijk die stem.»

Declair «Ik had het ook geweldig gevonden als het volk op straat was gekomen. Die televisie-uitzending was veeleer een gemakkelijheidsoplossing, niet iets dat hem recht deed.»

HUMO 'Het volk' zal zich wel niet

met dichters identificeren; ik heb een donkerbruin vermoeden dat het andere helden vereert.

Declair «Op een keer namen Hugo en ik de trein van Antwerpen naar Brussel. De dame aan het stationsloket zei: 'Wat een grote eer dat ik u, heren, aan dit loket mag bedienen.' En Hugo liet merken dat hij er maar geen genoeg van kon krijgen: 'Jan, hadden wij eigenlijk geen ingewikkelder treinreis gepland? Moeten we niet vragen hoeveel keer we moeten overstappen?' (lacht) Ik wil maar zeggen dat hij verre van ongeliefd was, en vooral de dames zullen wel geweten hebben waarom. 'Onder het melkwoud' is botergeil.»

De Sutter «Tussen de kleffe lakens geschreven,' zou Claus zeggen.»

HUMO De sensuele barok van die tekst en de poëtische lading ervan ►

► zijn verraderlijk: volgens mij moet je aldoor oppassen dat je je er niet door laat meeslepen en dus begint te ronken.

Decler «Ja, dat gevaar ligt voortdurend op de loer. Dylan Thomas las die tekst overigens ook ronkend voor – daar bestaan geluidsoptnames van. Zijn theorie was: geen rekening houden met punten, zodat zijn zinsmelodie aan het einde van elke zin de hoogte in gaat in plaats van te zakken. Dat levert een raar, maar niet onaantrekkelijk soort muzikaliteit op.»

De Sutter «Die tekst barst ook van de alliteraties, die natuurlijk ook de zeggingsbepalen... Af en toe eens flink ronken kan zalig zijn.»

Decler «O ja, en het ene personage mag al wat meer ronken dan het andere in 'Onder het melkwoud'.»

HUGO'S POP POLL

HUMO De toneelstukken van Claus worden nog maar weinig gespeeld. Ik weet dat hij zich daar druk over kon maken.

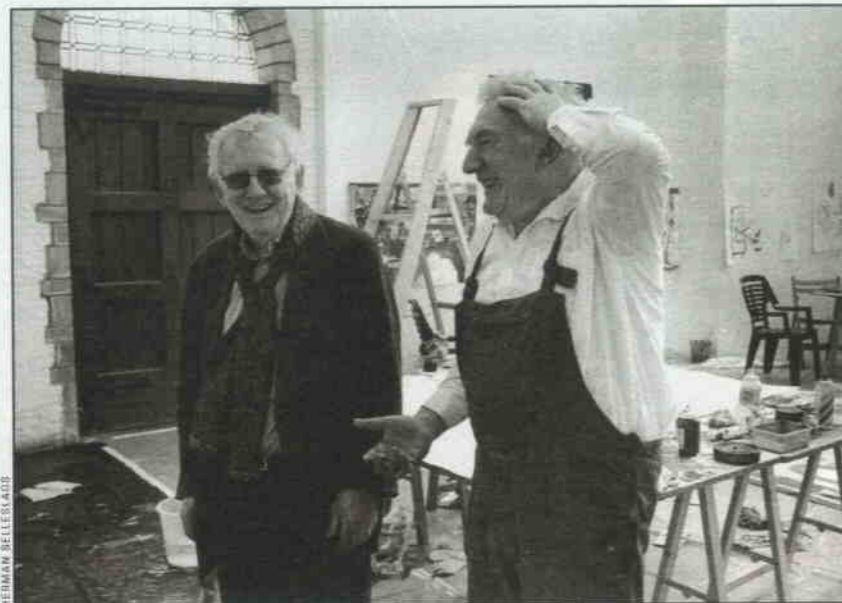
De Sutter «Ja, maar de vraag is eigenlijk: waarom worden er over het algemeen zo weinig toneelstukken gespeeld? Men bewerkt volop filmscenario's of romans voor het toneel. Alsof de klassieke toneel-literatuur, geschreven door toneel-auteurs, steeds minder onder het stof vandaan wordt gehaald. Als in Rusland 'De drie zusters' van Tsjechov wordt gespeeld, zeggen de Russische theaterliefhebbers: 'We gaan eens kijken hoe het met de drie zusters gesteld is.' Men is benieuwd naar wat er in dit tijdsge-richt van hen is geworden. En dat vind ik een goede houding. Het is alsof we tegenwoordig bang zijn voor het klassieke werk.»

HUMO Zou het kunnen dat het toneelwerk van Claus de tijd veel minder goed heeft doorstaan dan we denken?

Decler «Dat geloof ik niet. 'Thyestes' staat nog altijd overeind, en 'Het leven en de werken van Leopold II' ook. Al hebben ze er laatst een klucht van gemaakt in de KVS. Maar ze hebben dat stuk gespeeld, wat op zich al goed is.»

De Sutter «Een stuk als 'Vrijdag' vind ik onverwoestbaar, 'Thuis' ook. Ik heb nog in 'Thuis' gespeeld. Ik zei hem dat ik het een gemakkelijke stuk vond, en gelukkig kon hij lachen om mijn analyse.

»In een interview naar aanleiding van mijn eerste regie van 'Onder het melkwoud' vroeg een journalist

Jan Decler en Hugo Claus in galerie De Zwarte Panter. 'Op de school van mijn vrouw vroeg een leerling: 'Claus? Is dat die van de euthanasie?' Neen, 't is die van 'De Oostakkerse gedichten', en die zou het moeten blijven.'

hem of hij de regisseur al had ontmoet. 'Neen,' antwoordde Claus, 'maar hij zal nog wel op z'n knieën naar me toe komen gekropen.' Bij nalezing heeft hij daar volgens de journalist 'blote knieën' van gemaakt (*lacht*).

Decler «Ik weet zeker dat er een generatie zal opstaan die het toneelwerk van Claus opnieuw zal ontdekken. Wat we nu meemaken, is al lang bezig: al in de jaren zestig moest de hegemonie van de tekst doorbroken worden, en uit die aandrift zijn de zogeheten makers van nu voortgevloeid, die me meestal niet erg overtuigen. Teirlinck heeft eens en voorgoed neergeschreven dat een acteur een volwaardig kunstenaar is, en dat de tekst voor een acteur een pretext is: een voorwendsel, of liever een aanleiding. En in die hoedanigheid is hij evenveel waard als de schrijver, de schilder of de componist. Ik hoef niet zo nodig een maker te zijn, in de huidige betekenis van dat woord. En ik vind theaterteksten nog altijd geweldig, als ze door een grootmeester geschreven zijn.»

De Sutter «Maker' is een begrip dat theaterstudenten tegenwoordig al in hun opleiding wordt aangeprent. Ik laat me niet inperken door die politiek-administratief opgelegde terminologie, die hokjesgeest van hogerhand.»

HUMO Zou je de monoloog 'Gilles!' nog kunnen hernemen, Jan?

Decler «Ja. Daar heb ik al aan gedacht. Nu breng je iets ter sprake waar ik het met Koen nog over zou willen hebben.

»Ik heb heerlijke herinneringen

aan 'Gilles!' in de jaren tachtig. Ik was in de veertig toen. Ik had aan Hugo Claus gevraagd of hij werk van Giorgio Gaber voor mij kon vertalen: een Italiaanse zanger en conferencier. Dat heeft hij gedaan, en ik heb het gespeeld, maar we waren er geen van beiden gelukkig mee. 'Dit vraagt om revanche,' zei hij. Op een dag belde hij mij op – iets wat hij nooit deed – en hij sprak me over het idee om een monoloog te schrijven over Gilles de Rais, de adellijke kindermoorenaar uit de vijftiende eeuw. Hij had toen zijn eerste huis in Zuid-Frankrijk gekocht, en daar zijn we beginnen te repeteren. We hebben niet al te veel gerepeteerd, maar wel heel veel gegeten: we hadden altijd wel een beetje trek, toen. Hugo bleek ook veel ondernemender dan ik dacht. 'Gerard Mortier' – een kennis van hem – 'is nu de baas van de Munt, misschien moeten we dáár in première gaan.' Dat heeft hij dan ook gefikst. In mij was het nooit opgekomen.

»Ik was erg tevreden met 'Gilles!': die voorstelling zat juist. Wat 'juist zitten' precies is kan ik niet zeggen, maar de acteur Jos Gevers had het altijd over aansluiting vinden bij *L'au-delà*, een andere wereld, wat die ook mag zijn. Het is altijd prettig als het publiek na een voorstelling kenbaar maakt dat het iets moois heeft beleefd, maar als het echt goed was, weet een acteur dat al. Hij moet er zelfs het applaus niet voor afwachten.»

HUMO Je zei daarnet dat Hugo Claus je nooit opbelde. Vrienden bellen elkaar toch op?

Decler «Ja, maar zelf ben ik daar ook niet goed in. En mijn vriend Pjeroo Roobjee, die me ooit aan Hugo Claus heeft voorgesteld, is ook al waardeloos aan de telefoon. Wij zijn geen mensen die aan de hoorn tot ontboezemingen overgaan.»

HUMO Ik dacht dat je Claus had leren kennen via je overleden broer Dirk.

Decler «Zijn werk heb ik via mijn broer leren kennen.

»Toen ik Hugo persoonlijk kende, heb ik hem aan mijn broer voorgesteld. Hugo stond toen op het punt om met de beeldschone Sylvia Kristel naar Parijs te vertrekken, waar hij naar eigen zeggen vooral voor gigolo zou spelen. Hij wilde er nog het liefst geen klap uitvoeren, behalve dan: teksten schrijven die rechtstreeks met de actualiteit te maken hadden. Mijn broer en ik kregen de opdracht twee personages te ontwikkelen die die teksten dan zouden spelen: het moest een theaterfeuilleton worden – om de twee, drie weken iets anders. Een fantastisch idee, maar toen verongelukte mijn broer.»

HUMO Is Claus ook een rolmodel voor je geweest?

Decler «Misschien wel. Ik kon me ongelofelijk verwonderen over zijn vrijheid: het genie van Claus zit hem volgens mij in het verwerpen van dat soort vrijheid, die volslagen autonomie. Ik denk dat hij vooral dáárom door veel van zijn collega's werd benijd. Die vrijheid zal hem wel veel moeite hebben gekost, hij zal ze wel bevochten hebben. In mijn verwondering en bewondering voor die autonomie zal